

**A gyepre alapozott nem hagyományos állattartás
lehetőségei Magyarországon,
különös tekintettel a gímszarvas tenyésztésre
Horn, P.-Dér, F.**

BEVEZETÉS

Magyarország 1100 éves történelme során az állattenyésztés mindig jelentős szerepet játszott. A XX. század agrárpolitikája általában gabona-orientált volt, éppen ezért különös figyelmet érdemel, hogy az állattenyésztés a század során képes volt tartani pozícióját. Figyelemre méltó, hogy a békeidőszakok alatt hazánk jelenlegi területére vetített állatlétszám mindig 3 millió szamosállat felett volt. Ez azt jelenti, hogy az I. Világháború előtt, 1911-ben a szamosállat létszám 3.2 millió; 1935-1938 között 3.2-3.3 millió; és 1985-1988 között 3.1-3.2 millió volt (Horn, P. 1997). Ezek a számok világosan mutatják, hogy Magyarországon az említett állatsűrűség a környezetet különösebb károsítása nélkül könnyen tartható.

Az állatállomány többségét, mintegy kétharmadát a II. Világháború előtt a tömegtakarmány fogyasztók, szarvasmarhák, lovak és juhok alkották. A második világháború után a növénytermesztés intenzifikálása a sertés- és baromfitartás ugrásszerű növekedését eredményezte és az állattenyésztési ágazat a '80-as évek végén jutott a csúcsra.

Jelenleg a magyarországi állatlétszám a XX. századi értékeket figyelembe véve a legmélyebb ponton van, ez az érték kb. 1.6 millió szamosállatot jelent (Horn, P. 1997). A tömegtakarmány fogyasztókra vonatkoztatva ez a szomorú tény azt jelenti, hogy az 1935-1938-as számokat vagy az I. Világháború előtti adatokat figyelembe véve a lehetséges állattartó kapacitásának csak 30-32 %-át használjuk ki. Fellívja a figyelmet továbbá, hogy hazánknak ez a kihasználatlan lehetősége a tömegtakarmány fogyasztó és gyepre alapozott állattartásunk jelentős létszámnövelésének és változatossá lételének lehetőségeit rejti magában.

A gyepre alapozott állati termék előállítás növelésének szükségessége

A gyepre alapozott tejtermelés versenyképességének előnyeit és hátrányait összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a magyarországi lehetőségek kedvezőtlenebbek, mint sok más Nyugat-európai országban (Cunningham et al. 1996).

Ezért más állattenyésztési ágazatok érdemelnék több figyelmet. Ahhoz nem fér kétség, hogy a marhahústermelésnek a jövőben jelentősen növekednie kell, mivel a hústehen létszám igen alacsony (30.000), és ez messze kevesebb, mint amivel fedezni tudnánk a hazai fogyasztás és a húsipar mennyiségi és minőségi igényét. Ahogy az a Magyar Tudományos Akadémia agrárstratégiai értékeléséből kitűnik, minimális követelmény lehet az, hogy 2000-ig duplájára növeljük a hústehenek létszámát.

Ugyanezen stratégiai javaslat szerint ahhoz, hogy Magyarország és az EU közötti megállapodás szerinti lízott bány kontingenst teljesíteni tudjuk 4-5 éven belül az anyajuh állományt minimum 300-400-ezerrel célszerű növelni.

A zömében gyepre alapozott marhahús és juhús termelés mennyiségi és minőségi paramétereinek növelése mellett nagy figyelmet kell fordítanunk állattenyésztésünk nem hagyományos ágazataira is.

A nem hagyományos állati termék előállítás számos lehetőséget rejt magában. A fejlett országokban a leggyorsabban növekvő állattartási ágazat a hobbi állattartás, amely néhol multimilliárdos szektor. Ez az ágazat hazánkban is gyorsan növekszik. Az említett állatok (pl. kutya, macska, madár, hal, stb.) tartása azonban nem kapcsolódik a gyep-hasznosításhoz.

Az elmúlt időszakban világszerte számos gyepet vagy legelőterületet hasznosító ágazat fejlődött ki, így többek között az antilop- és szarvasfajok, hús-, angora-, és kasmír kecskék tartása és tenyésztése.

Magyarországon a húslóvak, gím- és dámszarvasok tartása kínál lehetőségeket (Dér et al. 1992., Dér, F. 1996, Horn, P. 1988 és mások). A gyepet és a szálastakarmányokat a hidegvérű lovak hatékonyan kiváló minőségű hússá alakítják át (Dér et al. 1996) (1. táblázat).

1. táblázat

Húsmarhák és hidegvérű lovak 1 hektár gyepterületre jutó hústermelése a kísérlet ideje alatt

Megnevezés	Legeltetett terület (ha)	Élőtömeg termelés (kg)	1 ha legeltetett területre jutó élőtömeg termelés (kg)
Húsmarha (N=5 tehén + 5 borjú)	2.54	454	179.0
Hidegvérű ló (N=5 kanca + 5 csikó)	3.99	665	166.5

A szarvasfélék, elsősorban a gímszarvas farinszerű tartása különös figyelmet érdemel Magyarországon.

Európában a legelterjedtebb, farinszerűen tartott szarvas - amely mintegy 80 %-ot képvisel - a dámszarvas. A gímszarvas a második legelterjedtebb faj. Az őz farinszerű tartása sikeresen csak Franciaországban megoldott (Bartos és Siler, 1994).

A gyepre alapozott szarvas tartás - új-zélandi tapasztalatokra alapozva - 12 évvel ezelőtt kezdődött a Kaposvári Állattenyésztési Karon.

Kezdetben a növekedési erély és az agancsméret szempontjából legjobb minőségű egyedeket adó területről újszülött borjakat gyűjtöttünk be. Ezeket a borjakat 120 napos korukig zárt tartásban mesterséges szarvastejben neveltük (Csapó et al., 1986a, 1986b, 1987). Erre az állományra épült a teljesen háziásított, farinszerűen tartott szarvaspopuláció.

Később, szintén a genetikailag kiemelkedő populációjú területekről speciális hálórendszerrel több mint 300 vad-szarvasi fogtunk be.

Jelenleg három telepen (Kiskunfélegyháza, Bószénfa, Gátosfa) speciális kerítésrendszerrel körülvett farmokon több mint 1100 szarvas tartunk.

Kutatásaink főbb területei a következők:

- teljesítményvizsgálat (növekedés, agancsnövelés és minőség, anyai képességek, viselkedés)
- takarmányozás és menedzselés
- állategészségügy
- biotechnológia
- a testösszetétel in vivo mérése
- a szarvas tartás ökonómiai kérdései (Horn et al., 1992, Sugár és Horn 1992.).

Eddigi legfontosabb eredményeink a következőkben összegezhetők:

1. A magyar, és különösen a dunántúli gímszarvas populációk genetikai értéke világszerte kiemelkedő a fiatalkori tömeggyarapodásban, a növekedési kapacitásban, az agancs nagyságában és minőségében. Ezt kísérleti vizsgálatok is igazolták Magyarországon (2. táblázat) és Új-Zélandon. Az új-zélandi kísérletekben magyar és új-zélandi gímszarvas populációk keresztezése során az F-1 populációk növekedési intenzitásában és kapacitásában 20 %-kal múlták felül a tisztavérű új-zélandi populációkat (Drew, 1993). 3. táblázat.

2. táblázat

Gímszarvasborjak napi tömeggyarapodása mesterséges szarvastejen nevelve

Ivar	Genotípus	
	Új-Zéland	Magyarország
	Napi tömeggyarapodás (g)	
Hímivar	327	455
Nőivar	251	421

3. táblázat

Gímszarvasok vágott testtömege (kg) különböző országokban a kortól és ivartól függően

Ország	Hímivar			Nőivar		
	Életkor (év)					
	0.5	1.5	2.5	0.5	1.5	2.5
Skócia	19	27	33	17	25	31
Anglia	26	41	51	22	36	40
Lengyelország	45	-	-	44	58	67
Magyarország (Somogy)	52	80	118	49	67	84

Sugár et al. (1985)

- Az őshonos gímszarvas populációkat mindeddig nem szelektálták érdemben, ezért feltételezhető, hogy additív genetikai variabilitásuk a legtöbb tulajdonságban jelentős (növekedési erély és kapacitás, testformák, értékes húsrészek aránya, agancsnagyság és minőség).
- A gímszarvas mindazon tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek a sikeres domesztikáció előfeltételei. Ezek: nagy szervezeti szilárdság, hosszú hasznos élettartam, veleszületett adottság az ember közelségének elviselésére, fogságban könnyen szaporodnak, termékeik az iparban sok irányban hasznosíthatók (Galton cit High, 1992), illetve a magyar környezeti feltételekhez kitűnően alkalmazkodtak, húsmirőségük kiváló (Zomborszky és mtsai., 1996).
- Világszerte megfigyelhető az egzotikus és helyi vadonéló állatfajok domesztikációjának terjedése, az új termékek iránti piac gyors ütemben bővül, a

kereskedelem liberalizálódik (Klein, 1992).

5. A gímszarvas program sikeressége szempontjából igen nagy jelentőségű a nukleus állomány hazai és nemzetközi értelemben vett betegségmentes helyzete.
6. A magyar gímszarvas a biotechnikai, biotechnológiai módszerek alkalmazására is jó adottságokkal rendelkezik; mesterséges termékenyítés, zigóta transzplantáció, stb (Zomborszky és mtsai., 1996).
7. Legújabb felmérések a vadon élő szarvasállomány jelentős csökkenését mutatják. A magyarországi gímszarvas létszám optimalizálása csak a vadászati ágazat, az erdészetben érdekelt szervezetek és a farmszerű szarvastartás ágazata között gondosan kidolgozott együttműködés eredményeként tűnik lehetségessé.

Összefoglalás

A szerzők összegzik az állattenyésztési ágazat főbb szempontjait, szerkezetének változását a XX. században különös tekintettel a gyepterületek hasznosítására. A közeljövő legfontosabb teendőit körvonalazva felhívják a figyelmet a gyepre alapozott állati termék előállítás mértékének növelésére.

Be mutatják a szarvastartásnak, mint nem hagyományos állattenyésztési tevékenységnek magyarországi lehetőségeit. Megállapítják, hogy a magyarországi gímszarvas létszám optimalizálásához elkerülhetetlen a vadászati ágazat, az erdészetben érdekelt szervezetek és a farmszerű szarvastartás ágazata közötti gondosan kidolgozott együttműködés.

Irodalom:

1. Bartos, L. - Siler, J. (1994): Game farming in Europe. (Ed. Boyazoglu, J. Hetényi, L.) REUR Technical Series 31. FAO.ROME. p: 23-48.
2. Cunningham, E.P. - Horn, P., Cherekaev, A.V., Meyn, K., Zjalic, M., Lonc, T., Auriol, P. (1996): Task force on animal production in Central and Eastern Europe. Evaluation Report. REUR. Technical Series. 43. 1-26.p. FAO. Rome.
3. Csapó, J. - Csapó, Jné - Horn, A. - Sugár, L. - Lemle, Z. - Gyarmati, T., (1986): A szarvas, az őz és a dánivad tejének összetétele. I. A szarvas, az őz és a dánivad tejének fehérjetartalma, a fehérjefrakciók megoszlása és aminosav összetétele. Állattenyésztés és Takarmányozás. 3. 295-304.
4. Csapó, Jné, - Horn, A. - Csapó, J. - Sugár, L. - Nagy, I. - Nagyné, G.E. (1986): A szarvas, az őz és a dánivad tejének makro- és mikroelem-, zsír-, és zsírsav-, valamint vitamintartalma. Állattenyésztés és Takarmányozás. 6. 559-564.

5. Csapó, J. - Sugár, L. - Horn, A. - Csapó, Jné. (1987): Chemical composition of milk from red deer, roe and fallow deer kept in captivity. *Acta Agronomica Hungarica*. 3-4. 359-372.p.
6. Dér, F. - Stefler, J. - Stefler, Jné. - Máté, S. (1992): Gyepre alapozott szarvasmarha és lóhústermelés. *Természetes Állattartás. Proc. Tud. Tanácsk. Szolnok-Debrecen*. 49-56.p.
7. Dér, F. (1996): Opportunities for Nourishing Animal Stocks through Grazing. *Grassland Management Meeting at the Hungarian Academy of Science*. p. 121-123.
8. Dér, F. - Makray, S. - Stefler, J. - Gombos, S. - Vanyur, Gy. (1996): Traditional Means and Perspectives of Grassland Utilization. *Grassland Management Meeting at the Hungarian Academy of Science*. p. 117-119.
9. Drew, K. (1993): Unpublished. Pers. comm.
10. Haigh, J.C. (1992): Requirements for managing farmed deer. *The Biology of Deer*. (Ed. Brown, R.D.) Springer Verl. p. 159-172.
11. Horn, P. (1988): Új hústermelő állattenyésztési ágazat a gímszarvastenyésztés. *Állattenyésztés és Takarmányozás*. 37. 105-112.p.
12. Horn, P. - Sugár, L. - Pászthy, Gy. - Berényi, E. (1992): X-ray computerized tomography to measure body composition in vivo of red deer. In: *Wildlife Ranching*. Eds: Hoven, W., Ebedes, H., Conroy, A.S.A.G.O., Pretoriá. 1973-1975.p.
13. Horn, P. (1997): Az állattenyésztés, a takarmánygazdálkodás és az állategészségügyi változások kényszerében. (Megj. alatt: *Állattenyésztés és Takarmányozás*).
14. Klein, D.K. (1992): The status of deer in a changing World environment. *The Biology of Deer*. (Ed. Brown, R.D.) Springer Verl. p. 3-15.
15. Sugár, L. - Bálint, T. - Páll, E. (1985): A szarvas általános jellemzése. In: *A gímszarvas és vadászata*. Szerk.: Páll, E., Mezőgazdasági Könyvkiadó. Budapest. p: 214.
16. Sugár, L. - Horn, P. (1992): Wildlife research at the Pannon Agricultural University. In: *Wildlife Ranching*. Eds. Hoven, W., Ebedes, H., Conroy, A.S.A.G.O. Pretoria, 383.p.
17. Zomborszky, Z. - Körmeny, B. - Tuboly, S. - Tilly, P. - Horn, P. (1995): The value of immunodiagnostic tests in detecting tuberculosis in an infected red deer herd and in eradication of the disease by selection. *Acta Veterinaria Hungarica* 43 (4). pp. 385-392.
18. Zomborszky, Z. - Zubor, T. - Tóth, J. - Horn, P. (1996): Biotechnology in red deer breeding: Utilization of sperm from killed stags (*Cervus elaphus*). XII. *Állat-Biotechnológiai Konferencia. Sárvár-Bécs, 1996*. 17-18.
19. Zomborszky, Z. - Szentmihályi, G. - Sarudi, I. - Horn, P. - Szabó, Cs. (1996): Nutrient Composition of Muscles in Deer and Boar. *Journal of Food Science*. Vol. 61. No.3. 625-627.

Szerzők: Prof.Dr. Horn Péter, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
 Dr. Dér Ferenc, kandidátus, tanszékvezető
 PANNON Agrártudományi Egyetem Állattenyésztési Kär
 Kaposvár, 7401, Pf: 16.